

Kisieliow, Igor N.

Współpraca naukowa Akademii Nauk ZSRR z Polską Akademią Nauk

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 16/2, 301-306

1971

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WSPÓŁPRACA NAUKOWA AKADEMII NAUK ZSRR Z POLSKĄ AKADEMIĄ NAUK

Współpraca Akademii Nauk ZSRR z Polską Akadmią Nauk, podobnie jak i z akademiami innych krajów socjalistycznych, stanowi nieodłączny element wszechstronnych stosunków między naszymi państwami. Współpraca naukowa nie ogranicza się zresztą do akademii nauk, rozległe kontakty naukowe łączą ministerstwa i urzędy ZSRR i Polski.

Kontakty między Akademią Nauk ZSRR i Polską Akademią Nauk nawiązane zostały wkrótce po utworzeniu PAN w 1952 r. W pierwszych latach ograniczały się one do wymiany książek i materiałów informacyjnych oraz do wzajemnych wizyt niewielkiego grona uczonych.

Pierwsze kroki w kierunku systematycznej współpracy poczynione zostały na początku 1957 r., kiedy to podpisano plan współpracy na 1957 r. Po dziś dzień kontynuowane są wspólne prace nad licznymi, objętymi tym planem, problemami chemii fizycznej, chemii związków fosforoorganicznych, astronomii, parazytologii, fizjologii roślin, fizjologii człowieka i zwierząt, historii, filozofii itp.

Ważną rolę odegrało zawarcie przez obie akademie bezpośredniej umowy o współpracy naukowej, podpisanej 21 grudnia 1957 r. na okres trzyletni i przedłużonej 8 grudnia 1960 r. W pierwszych latach po podpisaniu umowy AN ZSRR wespół z innymi instytucjami radzieckimi przysłała Akademii polskiej z pomocą w zakresie kształcenia kadr i rozwijania nowych kierunków naukowych. Uczeni radzieccy i polscy opracowali wspólnie dziesiątki problemów naukowych i przeprowadzili liczne wspólne badania w różnych dziedzinach przyrodznawstwa i techniki. Opracowano również wspólnie lub konsultując się wzajemnie wiele monografii z zakresu nauk społecznych. Liczba wspólnie opracowywanych problemów wzrosła z 15—20 w latach 1953—1960 do 45—50 w latach 1968—1969.

Uczni AN ZSRR co roku zapraszają polskich kolegów na konferencje i narady naukowe. W 1960 r. uczeni polscy uczestniczyli w 11 konferencjach AN ZSRR, w 1964 r. w 20, w 1966 r. w 41, w 1967 r. w 56, w 1969 r. w blisko 70. Ze swej strony uczeni radzieccy do 1957 r. brali rok rocznie udział w 7—10 konferencjach i naradach w Polsce, a w latach 1967—1969 w blisko 50.

Główne formy współpracy między akademiami obejmują dziś prowadzenie wspólnych prac naukowych i koordynację badań w zakresie szczególnie doniosłych problemów, których liczba sięga dziś 50. AN ZSRR współpracowała z PAN w realizacji międzynarodowych programów naukowych (Międzynarodowy Rok Geofizyczny, Międzynarodowy Rok Spokojnego Słońca, Międzynarodowy Program Biologiczny i in.). Zarysowuje się tendencja do rozszerzania współpracy w dziedzinach, mających szczególne znaczenie dla postępu naukowo-technicznego, takich jak ma-

tematyka, fizyka teoretyczna i doświadczalna, technika obliczeniowa, elektronika kwantowa, sterowanie automatyczne, chemia polimerów, biologia molekularna.

PAN była jednym z inicjatorów i organizatorów I narady przedstawicieli akademii nauk krajów socjalistycznych poświęconej problemowi współpracy; narada ta odbyła się w marcu 1962 r. w Warszawie.

AN ZSRR i PAN brały udział w pracach nad wszystkimi 10 problemami z zakresu techniki obliczeniowej, fizyki półprzewodników, chemii polimerów, badań geofizycznych planet itd., objętymi programem współpracy między akademiami krajów socjalistycznych.

Obie akademie współpracują od 1963 r. w zakresie rozwiązywania niektórych problemów naukowych (fotosynteza, fizyka ciała stałego i in.) w ramach działalności Komisji Międzynarodowej Badań Naukowych i Technicznych RWPG.

W 1967 r. z polskiej inicjatywy, wspólnymi siłami akademii nauk krajów socjalistycznych, utworzone zostało we Wrocławiu Zjednoczone Laboratorium silnych pól magnetycznych i niskich temperatur.

AN ZSRR i PAN biorą udział wspólnie z akademiami nauk innych krajów socjalistycznych w pracach związanych z problemami badań i wykorzystania przestrzeni kosmicznej w celach pokojowych oraz problemami bezpieczeństwa europejskiego, jak też w pracach nad ogólnosłowiańskim atlasem lingwistycznym.

Dwustronna współpraca obejmuje wszystkie dziedziny nauk przyrodniczych i społecznych. Placówki astronomiczne prowadzą wspólne prace już od lat przeszło dziesięciu. Ze strony radzieckiej biorą w nich udział: Rada Astronomiczna AN ZSRR, Główne Obserwatorium Astrofizyczne AN ZSRR w Pułkowie, Krymskie Obserwatorium Astrofizyczne AN ZSRR, Obserwatorium Astrofizyczne AN Armeńskiej SRR w Abastumanie, Połtawskie Obserwatorium AN USRR i in.; ze strony polskiej — placówki naukowe i obserwatoria Warszawy, Krakowa, Wrocławia i in. Radzieccy i polscy astronomowie pracowali wspólnie przez wiele lat nad zestawieniem katalogu gwiazd w ramach problemu: „Skonstruowanie inercjalnego układu współrzędnych w astronomii. Badanie obrotu Ziemi”. Główne Obserwatorium AN ZSRR i Obserwatorium Wrocławskie pracują wspólnie nad problemem wyznaczenia współrzędnych gwiazd. Opracowując problem „Służba Słońca”, obserwatoria te wymieniają dane uzyskiwane w czasie codziennych obserwacji Słońca, jak też wyniki przetwarzania tych danych (w pracy tej biorą również udział obserwatoria innych krajów socjalistycznych). Rada Astronomiczna AN ZSRR prowadzi wspólnie z Obserwatorium Wrocławskim badania z zakresu astronomii południkowej.

Astronomowie AN ZSRR i PAN współpracują również w zakresie „Badań naukowych za pomocą obserwacji sztucznych satelitów Ziemi” oraz „Badań i wykorzystania przestrzeni kosmicznej w celach pokojowych”.

Stałe kontakty utrzymują matematycy radzieccy i polscy; regularnie wymieniają doświadczenia i nowe idee.

Wielostronna współpraca łączy geofizyków. Instytut Fizyki Ziemi im. O. J. Szmidta AN ZSRR ofiarował uczonym polskim dwa standardowe komplety aparatury sejsmologicznej wprowadzonej w ZSRR. Zainstalowano je w stacji sejsmologicznej w Krakowie. Zgodnie z planem RWPG prowadzone są wspólne prace nad stworzeniem aparatury sejsmo-

logicznej do badania długookresowych fal sejsmicznych oraz aparatury dla służby czasu. Opracowano wspólnie mapę sejsmiczno-tektoniczną Europy. Koordynowane są prace związane z badaniem budowy wnętrza Ziemi za pomocą metod głębokiego sondowania sejsmicznego oraz prace z zakresu paleomagnetyzmu i archemagnetyzmu.

W ciągu kilku lat specjaliści radzieccy i polscy przeprowadzali badania brzegu morskiego Polski. Zebrano bogaty materiał faktograficzny charakteryzujący prawidłowości powstawania brzegowych złóż piaskowych. Materiał ten jest pomocny zarówno w pracach nad ogólnymi zagadnieniami dynamiki i morfologii brzegów morskich, jak i w zakresie projektowania budowy i eksploatacji urządzeń portowych nad Bałtykiem.

Uczni polscy niejednokrotnie brali udział w radzieckich ekspedycjach oceanologicznych, jak również w ekspedycjach na Antarktykę.

Wieloletnie kontakty twórcze łączą pracowników naukowych Instytutu Problemów Mechaniki AN ZSRR i Instytutu Podstawowych Problemów Techniki PAN. Wykonali oni wspólnie szereg doniosłych zadań. Przetłumaczono na język rosyjski monografię członka rzeczywistego PAN prof. Witolda Nowackiego.

Geografowie placówek AN ZSRR, PAN i Niemieckiej Akademii Nauk wydali wspólnie w końcu 1965 r. w Berlinie czterotomową pracę *Ostatni lądolód europejski*.

Instytut Wyższych Czynności Nerwowych i Neurofizjologii AN ZSRR i Instytut Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego PAN pracują, w różnych wprawdzie aspektach, nad tym samym doniosłym problemem fizjologicznym mechanizmów czynności ruchowych zwierząt i człowieka. Odbyły się trzy wspólne sympozja na temat „Ośrodkowe i obwodowe mechanizmy czynności ruchowych zwierząt i człowieka”. Pierwsze (9—16 września 1958 r.) odbyło się w Osiecznej (Polska), drugie (15—21 maja 1958 r.) w Liblicach (Czechosłowacja), trzecie (12—18 października 1964 r.) w Dylizanie (ZSRR, Armeńska SRR). W ostatnim sympozjum wzięli udział również fizjologowie z Bułgarii i NRD. Wygłoszono 59 referatów.

Chemiccy radzieccy i polscy współpracują intensywnie w zakresie problemów „Badanie struktury związków organicznych z zastąpionym atomem węgla”, „Teoria budowy chemicznej, kinetyki, zdolności reagowania i katalizy” i in. W pracach z zakresu tylko tego drugiego problemu biorą udział ze strony radzieckiej: Instytut Związków Organicznych, Instytut Chemii Organicznej im. N. D. Zielińskiego AN ZSRR, Instytut Chemii Fizycznej AN ZSRR oraz Instytut Syntezy Organicznej AN Łotewskiej SRR.

Do tradycji należą już kontakty w zakresie badań z dziedziny helmintologii, parazytologii, zoologii, botaniki i in.

Aktywnie przebiega również współpraca w dziedzinie nauk społecznych, mająca szczególnie doniosłe znaczenie w aktualnych warunkach ostrej walki ideologicznej. Poczesne miejsce zajmują tu problemy opracowywane w wielostronnej współpracy, takie jak „Historia Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej”, „Zagadnienia walki ideologicznej związane ze współistnieniem dwóch systemów światowych”, „Studia nad imperializmem współczesnym”, „Bezpieczeństwo europejskie”. W zakresie tych problemów prowadzona jest wymiana informacji, uzgadnia się plany, zwołuje konferencje i narady koordynacyjne. Opublikowano liczne prace.

Placówki naukowe obu akademii biorą udział w pracach związanych z zadaniami: „Opracowanie efektywnego systemu informacji naukowo-technicznej krajów — członków RWPG na podstawie metod i środków kompleksowej mechanizacji i automatyzacji procesów przetwarzania, poszukiwania i dostarczania informacji oraz przekazywania jej na odległość”, „Opracowanie podstaw kierowania badaniami naukowymi i technicznymi, ich planowania i organizacji” i in.

Ścisłe kontakty łączą od lat historyków radzieckich i polskich, nie tylko pracowników obu akademii, lecz również pracowników naukowych i placówek nieakademickich (archiwów, instytutów przy KC KPZR i KC PZPR, wojskowych instytutów historycznych i in.). Uczni radzieccy zajmują się historią narodu polskiego, jego kulturą, literaturą, językiem. Jedną z pierwszych fundamentalnych prac historyków radzieckich w tym zakresie jest opracowana z pomocą kolegów polskich trzypiętomowa *Historia Polski* (Moskwa, Wydawnictwa AN ZSRR, 1955—1958). Jako jej uzupełnienie ukazał się tom studiów poświęconych historii Polski Ludowej *Zarys historii Polski* (Moskwa, „Nauka”, 1965).

Instytut Słowianoznawstwa i Bałkanistyki AN ZSRR opracowuje wspólnie lub w konsultacji z uczonymi polskimi 10-tomową publikację dokumentów i materiałów dotyczących historii stosunków radziecko-polskich. Wydawnictwo to ukazuje się jednocześnie w ZSRR i w Polsce (wydano dotąd pierwsze 6 tomów).

Druga wielka wspólna praca to wielotomowa publikacja *Powstanie 1863 roku. Materiały i dokumenty*, zainicjowana w r. 1957. Siedem tomów przewidzianych do wydania w ZSRR ukazało się w latach 1961—1964.

W 1967 r. utworzona została Komisja Historyków ZSRR i PRL.

W ostatnich latach organizowane są liczne sympozja. W Moskwie jesienią 1966 r. odbyło się sympozjum na temat „Kontakty rewolucyjne Rosji i Polski w XIX—XX w.”, w kwietniu 1967 r. — na temat „Polska literatura proletariacka i polsko-radzieckie kontakty literackie w latach dwudziestych—trzydziestych”.

W Warszawie odbyło się w 1962 r. sympozjum radziecko-polskie poświęcone zagadnieniom filozoficznym przyrodoznawstwa współczesnego.

W czerwcu 1966 r. filozofowie radzieccy i polscy przeprowadzili w Moskwie dyskusję nad problemem „Struktury i postaci materii”.

W czerwcu 1966 r. odbyło się we Lwowie pierwsze sympozjum radziecko-polskie poświęcone naukoznawstwu, a 19—29 listopada 1967 r. obradowało w Polsce (Katowice — Kraków — Warszawa) drugie sympozjum naukoznawcze.

Uczni radzieccy — poloniści przygotowują szereg monografii: T. N. Agapkin — „Z dziejów polsko-radzieckich kontaktów literackich i kulturalnych w latach 1918—1944”, S. M. Falkowicz — „Włodzimierz Lenin i polski ruch rewolucyjny w latach 1907—1914”, Z. M. Striekałowa — „Morfologia rodzaju czasownika polskiego”, W. W. Olszanski — „Pokój ryski” (z dziejów walki rządu radzieckiego o przywrócenie stosunków pokojowych z Polską. Koniec 1918 — marzec 1921 r.) i in.

Akademia Nauk ZSRR obchodzi regularnie pamiętne daty historii narodu polskiego oraz dziejów przyjaźni radziecko-polskiej. Tak więc np. w październiku 1966 r. odbyła się sesja naukowa poświęcona 1000-leciu Państwa Polskiego. 20 listopada 1968 r. Instytut Słowianoznawstwa i Bałkanistyki AN ZSRR uczcił specjalnym posiedzeniem Rady Nauko-

wej 50-lecie proklamowania niepodległości Państwa Polskiego. W lipcu 1969 r. AN ZSRR zorganizowała wspólnie z Akademią Nauk Społecznych i Instytutem Marksizmu-Leninizmu przy KC KPZR sesję naukową poświęconą 25-leciu powstania PRL; w sesji wzięli udział uczeni polscy. Rocznicy tej poświęcone były również posiedzenia Rad Naukowych Instytutu Słowianoznawstwa i Bałkanistyki AN ZSRR oraz Instytutu Ekonomiki Światowego Systemu Socjalistycznego AN ZSRR.

W grudniu 1968 r. AN ZSRR i PAN zatwierdziły plan współpracy między akademiami na lata 1969—1970. W planie tym położono szczególnie nacisk na konieczność dalszego pogłębiania kontaktów w dziedzinie nauk społecznych, zwłaszcza między filozofami, ekonomistami, socjologami, prawnikami i językoznawcami.

Specjalne plany współpracy opracowano w związku ze stuleciem urodzin Lenina, 25 rocznicą wyzwolenia Polski od najeźdźców hitlerowskich, 25 rocznicą zwycięstwa nad hitlerowskimi Niemcami.

Biblioteki Akademii w Leningradzie i Moskwie prowadzą w szerokim zakresie wymianę książek z placówkami naukowymi PRL. Przykładowo w 1968 r. biblioteka AN ZSRR wymieniła książki z przeszło 100 placówkami polskimi, przy czym wysłała do Polski ok. 9 tys. wydawnictw, otrzymała zaś z Polski ok. 7 tys.

Rok rocznie 25—30 uczonych radzieckich i polskich wyjeżdża na zaproszenia wzajemne w celu wygłaszania wykładów. W r. 1966 AN ZSRR zorganizowała dla uczonych polskich miesięczne kursy języka rosyjskiego; skorzystało z nich 50 pracowników naukowych PAN.

Około 20 znanych uczonych radzieckich wybranych zostało — w uznaniu ich zasług dla nauki światowej — na członków zagranicznych PAN. Są wśród nich akademicy P. S. Aleksandrow, N. N. Andriejew, A. N. Bogoliabow, N. N. Błochin, A. N. Frumkin, P. L. Kapica, M. W. Kiełdysz, A. L. Kursanow, A. W. Kołmogorow, N. I. Muscheli-szwili, A. N. Niesmiejanow, A. W. Paładin, A. M. Samarin, K. I. Skriabin, S. G. Strumilin, I. G. Tamm oraz członkowie-korespondenci AN ZSRR W. W. Sokołowski i M. S. Strogowicz. Wielu uczonych radzieckich otrzymało tytuły honorowe doktorów nauk uniwersytetów i innych polskich szkół wyższych.

Ze swej strony Akademia Nauk ZSRR wybrała w poczet członków zagranicznych wybitnych uczonych polskich: J. Groszkowskiego, H. Jabłońskiego, T. Kotarbińskiego, K. Kuratowskiego. Uczeni polscy są członkami honorowymi wielu towarzystw naukowych ZSRR — Helmintologicznego, Geograficznego i in.

Obecnie prowadzone są prace zmierzające do zaplanowania współpracy między AN ZSRR i PAN na lata 1971—1975. Odpowiednie plany opracowuje się z uwzględnieniem charakteru i efektywności kontaktów oraz zadań perspektywicznych rozwoju nauki w ZSRR i w Polsce.

НАУЧНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО АКАДЕМИИ НАУК СССР С ПОЛЬСКОЙ АКАДЕМИЕЙ НАУК

В кратком сообщении обзорного характера изложены узловые моменты в развитии научного сотрудничества между академиями наук СССР и ПНР. Рассказано о том, как зародилось это сотрудничество, как оно развивалось, приобретая характер все более тесных

и разносторонних научных связей между академическими учреждениями двух стран. Раскрыты основные формы этих связей — координация исследований по важнейшим проблемам современной науки, совместная разработка этих проблем, подготовка силами ученых двух стран фундаментальных трудов как в области естественных, так и общественных наук, проведение двусторонних, а также участие в многосторонних симпозиумах и конференциях и т. д.

THE SCIENTIFIC COOPERATION BETWEEN THE SOVIET ACADEMY OF SCIENCES AND THE POLISH ACADEMY OF SCIENCES

The important moments in the development of scientific cooperation between the Soviet and the Polish Academies of Sciences are presented in this short report.

The author shows the origins and further development of this cooperation, assuming the character more and more close and versatile scientific connections between the Academy institutions of the two countries. The basical forms of these connections are revealed — coordination of investigations on the most important problems of up-to-date science, joint elaboration of those problems, the preparing of fundamental works in the field of natural as well as social sciences by the scientists of the two countries, the holding of two-sided as well as many-sided simposia and conferences.